

L'ÁNIMA ÓSEA NA TRADICIÓN ORAL ASTURIANA

Alberto Álvarez Peña

ORCID iD 0000-003-0207-5228

Resume: La idea de que l'ánima residía nos güesos diose nes antigües relixones paganes d'Europa como resclavu del xamanismu. Esta creyencia fosilizó en dalgunos cuentos asturianos que faen referencia lo mesmo a persones qu'animales y nos qu'a partir de la miolla'l güesu podíen resucitar.

Pallabres clave: güesos, miolla, ánima ósea, xamanismu, cuentos de Xesucristu y San Pedru, alma pequeñina.

THE BONE SOUL IN ASTURIAN ORAL TRADITION

Abstract: *The notion that the soul lies in the bones is rooted in European ancient pagan religions in Europe, as a legacy from shamans. This belief fossilized in some Asturian tales that refer to people and animals being resurrected using bone marrow.*

Keywords: *bones, bone marrows, shamans, soul, Jesus Christ and Peters' tales.*

En dellos relatos mitolóxicos del paganismu indoeuropéu tiense como residencia del ánima la miolla de los güesos de los animales y, en dalgunos casos, de la xente. Supónse qu'estes creyencies son el resclavu del vieyu xamanismu del que dempués surdió'l politeísmu paganu y qu'en dalgunos casos quedó fosilizáu en dellos cuentos europeos de tradición oral (Gignoux, 1979). N'abondes hestories vese'l tabú de francir los güesos pa comer la miolla porque ehí ta l'ánima: si se fai l'animal nun podrá resucitar o si lo fai saldrá coxu o baldáu.

N'Asturies atopamos dalgún resclavu nos cuentos de Xesucristu y San Pedru pel mundu alantre. Nestos cuentos, delles vegaes moralizantes, atópense con casos del mundu real y San Pedru siempre pide soluciones, ¿por qué los cuernos que les muyeres ponen a los homes nun se ven? (Al concedelo Xesucristu, el tránsitu peles cais faise imposible, asina que val más dexalo como ta), castigar la xente que diz cagamentos y premiar los beatos (al final decátase de que los hipócrites son los beatos), etc... Esti tipu cuentos enllácense unos n'otros y nún d'ellos qu'atopamos en Cangas del Narcea fala de resucitar animales de los güesos:

Dios ya San Pedru fonon agospiaise a la casa d'una paisanina que tenía un xatín ya un poucu pacha. Dios ya San Pedru comienon el xatín de la mucher ya fonon echando los güesos grandes a un furacu ya los pequenos a outru. Dios fexo'l milagru ya'l día dempués había nun llau un gran rabañáu vacas ya l'outru de xatos. Ya prendiénon-l.ly fueu a la pacha ya volvíuse una gran pila trigu ¡bandera! La xente'l pueblu diou en queimar la pacha ya volvíase trigu.

Conta por Alfredo Rodríguez Suárez, 73 años,
Natural de Morzón, parroquia de Vil.latexil (Cangas del Narcea).
Recoyó'l 12 d'ochobre de 1998.

Daqué asemeyao atopámoslo na «Fascinación de Gylfi», segunda parte de la Edda en prosa de Snorri Sturluson (1179-1241). Nella'l dios Thor viaxa con Loki nel so carruaxe tiráu por castrones, al atapecer lleguen a casa d'un campesín y el fíu y piden permisu p'abellugase. Pa la cena Thor achuquinó los dos castrones esfoyólos y púnxolos a cocinar nun calderu. Punxéronse a comer y Thor foi poniendo los güesos de los castrones ente'l

fueu y la puerta y dixo al campesín que fixere lo mesmo, pero Thialfi, el fíu'l campesín, frañó'l güesu d'una pata con cuchiu pa comer la miolla. Pela mañana, Thor, cubrió los güesos colos pelleyos y fixo delles vueltes alrededor col so martiellu, Mjölñir, mientras dicía delles pallabres, los castrones resucitaron, pero ún d'ellos, al que-y comieron la miolla d'una pata, salió coxu.

Esto ye un ritual xamánicu mui vieyu destináu a evitar que llegue a faltar la caza o'l ganáu (Lecouteux, 1999).

Nos *Miracula Sancti Germani* escritos por Heiric d'Auxerre nel añu 872, dedicaos a Carlos el Calvu, atopamos daqué paecío, anque cristianizao. Equí ye San Xermán que pide abellugu a un campesín que namás tien un xatín pa da-y de comer. En cenando, el santu manda a la muyer del campesín qu'atope los güesos del xatu y los ponga enriba'l pelleyu. El santu resucita'l xatu.

Na *Historia Brittonum* del sieglu IX fálase de San Xermán y el Rei Benlli y onde se cuenta daqué asemeyao, magar qu'equí'l santu manda que nun coman la miolla de los güesos: «Et praecepit sanctus Germanus ut non confringeretur os de ossibus eius» (cap. 32). Esti detalle nun lu da Santiago de la Vorágin al falar de los milagros de San Xermán na so obra *La Leyenda Dorada* (sieglu XII).

En 1390, l'inquisidor milanés Frai Beltamino da Cernuscullo interrogó a Sibillia, muyer de Lombardo de Fraguliati y a Pierina, muyer de Pietro de Bripio, acusaes de bruxería y de formar parte del cortexu nocherniegu de Diana y Herodiada (cultismu de lo que les muyeres acusaes llamaben Madonna Oriente). Pierina confiesa que neses escapaes de nueche maten dos gües y, dempués de la llacuada, atropen los güesos y pónenlos sobre los pelleyos. Madonna Oriente tócalos col puñu'l so cayáu y los gües resuciten, anque yá nun valen pa trabayar. Diana, Hécate o Herodiada taben consideraes patrones de les bruxes na Edá Media (Ginzburg, 1980).

En toos estos exemplos europeos —y nel casu asturianu— vese a les clares l'influxu d'esta creyencia del xamanismu. Esti resclavu atópase nos pueblos turco-tártaros y siberianos, pero tamién nel mundu célticu (Lecouteux, 1999).

La idea ye que l'ánima ta nos güesos y hasta los animales tienen ánima (Ginzburg, 1980). Sciasí, nel casu d'Asturies atopamos dalgún cuentu nel que se fala d'esta ánima ósea venceyada a seres humanos:

Había úa familia probe que tía muios fiyos, nun tían nada pa comer y a madre amañábase como podía pa daryes algo. Un día el padre taba trabayando núa finca y a madre, que tía que mandarye a xanta, pero nun tía nada que meterye na cesta, deu en cocinar al fiyo más pequeno, que taba mui ruín.

Metéuyes un pedazo na cesta y mandóu á nena pequena pa que ye llevara a sou padre a xanta. Pero sin deciryé qué llevaba.

A nena deuse conta y despóis qu'el padre comera coyéu as sobras y guardóu os ósos del ermao pequeno. Félixolo asina un día e outro hasta que xuntóu os ósos todos, envolvéulos nun trapo y el sou ermao salió outra vez vivo.

Conta por Maruxa Echavarría Fernández, natural d'A Caridá (El Franco). Oyólo contar a so madre Dolores Fernández Suárez, 86 años, natural de Cartavio (Cuaña).
Recoyó'l 17 de febreru de 2018.

Una versión d'esti cuentu recuéyela tamién Martín del Villar (2021) col nome de «A Familia Probe que coméu el neno».

Hai un cuentu n'eusquera que fala de daqué asemeyao. Equí son dos neños, Catalina y Bernardo, a los qu'un día enantes de venir de la escuela, so madre, diz qu'hai un tazón de lleche nel armariu pal que primeru llegue a casa.

El primeru en llegar ye Bernardo y al meter la cabeza nel armariu, so madre, zarra de güelpe la puerta y corta la cabeza al rapacín, dempués espiézalos y ponlu a cocinar nuna pota pa preparalu y dá-ylo de xinta al padre. Catalina, al llegar, decátase de qu'hai cachos del hermanu cocinándose na pota. So madre mánda-y llevar la xinta al padre que ta trabayando nuna tierra. Pel camín atópase con una muyer mui vieya y cuénta-y lo que pasó. La vieya mánda-y atopar tolos güesos de Bernardo y diz que si so padre entruiga pa qué los quier que-y diga que pa xugar. Dempués mánda-y enterralos toos xuntos y que si so madre-y entruiga qué fai, que-y diga que semar ayos.

Catalina failo asina y al otru día onde enterrara los güesos del hermanu saliera un árbol mui guapu y engoláu nelli taba Bernardo con una naranxa nuna mano y una espada na otra. Al velu so padre pidió-y la naranxa, pero Bernardo dixo que-y la daba si pegaba tres blincos penriba la espada. Al tercer blincu, Bernardo cortó-y la cabeza a so padre. Al velu la madre pidió-y tamién la naranxa y Bernardo díxo-y lo mesmo y al tercer blincu tamién-y cortó la cabeza.

Catalina pidió-y la naranxa, pero nun s'atrevía a blincar tres veces penriba la espada, pero'l so hermanu tranquilizóla y dempués de dar los tres blincos, dio-y la naranxa y los dos vivieron felices. (Irizar, 2008).

Esti cuentu ye dalgo más enguedeyao que la versión asturiana y amiesta un posible ritual de saltar tres veces encima d'una espada, simboloxía que güei desconocemos, pero, como vemos, volvemos atopar l'ánima ósea. El güesu ye'l símbolu de la vida redució al estáu de xerme.

Ente los hebreos tamién atopamos esti conceutu, la pallabra «lluz» quier dicir *mandorla*, lo mesmo referíu al árbol qu'al ciernu la madera l'árbol, la esencia interior, que na tradición israelina antigua fai referencia tamién a un cachu de güesu mui duru, símbolu de resurreición (Cirlot, 2006). Esto esplicaría por qué'l rapacín hachuquináu renaz de los sos güesos y apaez engoláu nun árbol que tendría un calter místicu. Y nun sedría casual que nel románicu, Xesucristu, símbolu de resurreición, tea representáu dientro d'una *mandorla*.

Hai dalgún dichu asturianu que fala del «alma pequeña» cuando dalgún neñu se manca y que bien podría referise a esa ánima ósea porque reconoz qu'hai otra ánima aparte de la del monoteísmu cristianu:

La h.iente la vida llamen, en Sotres, al güesu encima la cabeza, qu'e'l que cierra. Dicen que si llevas un golpe o daqué ehí que se ti va la vida per ehí. Si un rapacín se mancaba o se cortaba mui h.ondo, una herida que se h.iciera decín qu'iba salite l'alma pequeña per ehí.

Conta por Ana María Moradiellos
y Antonio Moradiellos Fernández,
naturales de Sotres (Cabrales).
Recoyó'l 12 de marzu de 2003.

La *h. uente la vida* conózse tamién como *fontanela*.

Magar que n'Asturies nun s'atoparen resclavos arqueolóxicos d'esta creyencia, nos tímbalos de la cultura Khavalinsk, na conca d'El Volga, atopáronse pelleyos y pezuñes calteníes dempués d'una comida ritual, con una antigüedad de 7.000 años. Estos nicios vendríen a afitar, pa los arqueólogos, la creyencia nel ánima ósea. Nel sieglu xvii los xamanes de los lapones contaben a los misioneros que recoyíen los güesos de los animales que comíen ritualmente porque asina, el so dios Horagalles, diba resucitalos y fairíalos más gordos de lo que yeren (Ginzburg, 1980).

Esta creyencia xamanista foi bien aprovechada polos monxos irlandeses. Cuéntase qu'en Flandes y Brabante, llugares evanxelizaos por monxos irlandeses, resucitaben venaos y oques atropando los sos güesos y que los paganos cristianizáronse al ver prodixu talu. El monxu galés Nennius, nel añu 826, cuenta que San Xermán d'Auxerre convirtió al cristianismu a los britanos resucitando dos gües de los güesos atropaos. Hai, amás, delles lleendes de San Patriciu, patrón d'Irlanda, onde los paganos conviden al santu a una fartura con un güe. Dempués elli fai'l milagru: xuntará los güesos y les pezuñes y envolverálos nel pelleyu, resucitando l'animal. Asina los paganos irlandeses fairánse cristianos (Ginzburg, 1980).

Sicasí, nesti tipu de lleendes el fechu va presentase como un milagru que fai'l santu porque pal cristianismu, al contrariu que nel xamanismu, los animales nun tienen ánima.

Cogitosus cuenta na so obra *Vita Sanctae Brigitae*, nel sieglu vii de la nuesa dómina, dalgo asemeyao. Tando Santa Bríxida nel so llabor cristianizador pel condáu de Meath (Irlanda), nes llanaes de Brega, agospióla una muyer probe que mató un xatu pa da-y de cenar y rompió'l telar pa poder facer fueu. Santa Bríxida fadrá'l milagru y al día dempués habrá un telar nuevu y un xatu nuevu. Anque nesta hestoria nun se fala de los güesos, tamos delante del mesmu tema.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFIQUES

- ÁLVAREZ PEÑA, Alberto: (2000): «Resclavos de chamanisu nun cuentu de Xesucristu y San Pedru», *n'Asturies, memoria encesa d'un país*, 10.
- (2012): *Mitoloxía de los santos n'Asturies. Resclavos paganos del cristianismu*. Uviéu, Ed. Trabe.
- DE BARANDIARÁN IRIZAR, Luis (2008): *Antología de fábulas, cuentos y leyendas del País Vasco*. Donostia, Ed. Txertoa.
- GIGNOUX, P. (1979): «Corps osseux et âme osseuse: essai sur le chamanisme dans l'Iran ancien», en *Journal Asiatique* 267.
- CIRLOT, Juan Eduardo (2006): *Diccionario de Símbolos*. Madrid, Ed. Siruela.
- DE PAOR, Liam (1993): *Saint Patrck's: The Christian Culture of Ireland's apostolic age*. Dublín, Four Courts Press.
- GINZBURG, Carlo (1980): *Les Batailles Nocturnes: sorcellerie et rituels agraires en Frioul*. París, Ed. Lagrasse.
- LECOUTEUX, Claude (1999): *Hadas, brujas y hombres lobo en la Edad Media: Historia del doble*. Palma de Mallorca, Ed. J. Jacobo de Olaneta.
- DE VILLAR, Martín (2021): *Cóntos Contos*. Uviéu, Autoedición.
- DE LA VORÁGINE, Santiago (siglu XIII [2004]): *La Leyenda Dorada*. Madrid, Alianza Editorial.

